

מפרכסת כחיה (חולין קכא)

גליון 506

בדר קכא: דתני רב אושעיא ישראל ששחט בהמה טמאה לעובד כוכבים, שחט בה שנים או רוב שנים ומפרכסת, מטמאה טומאת אוכלין אבל לא טומאת נבילות. חלק זה של הברייתא כבר כתוב במשנה (דר קיז:), וביאר שם רש"י דאע"ג דאין שחיטה לבן נח אבל היות ושחט ישראל, ושחיטת ישראל מהני בבהמה טהורה לשווא אוכלא אז גם בשחט ישראל בהמה טמאה לגוי נחשב אוכל, ולכן מטמא טומאת אוכלין אבל אינה נבילה כל זמן שמפרכסת עד שתמות ממש.

ובהמשך הגמ', בעי מיניה רבי זירא מרב ששת מהו שתציל על הבלועין שבתוכה. א"ל מטמאה טומאת אוכלין ומצלת? א"ל אינה מטמאה טומאת נבילות ולא תציל? אמר אביי אינה מצלת על הבלועים שבתוכה דהא מטמאה טומאת אוכלין, והרובעה חייב דהא אינה מטמאה טומאת נבלה.

אם בהמה טמאה בלעה כלי ואח"כ נשחטה ע"י ישראל והיתה באהל המת, מהו שתציל. וביאר רש"י (בד"ה על הבלועין שבתוכה) כדאמרן בבהמה המקשה בלע טבעת טהורה ונכנס לאהל המת לא נטמאה. בעל חי שבלע כלי והוא באהל המת, הכלי הוא בלוע בתוך החי ואינו נטמא. הכא מאי, כיון דאינה מטמאה טומאת נבילות חיה היא ומצלת או דילמא כיון דמטמאה טומאת אוכלין אינה מצלת. והיינו לכאורה כי היא כבר נחשבת אוכל והוי כמתה וממילא הכלי אינו בלוע בחי ולכן נטמא.

ופירש"י אמר אביי אינה מצלת וכו' לחומרא. חייב מיתה במזיד וחטאת בשוגג. והיינו דפסק אביי דאינה מצלת והכלי טמא כי נחשב כמתה ומאידך אם רבע אותה חייב דהא אינה נבלה והוי כחיה.

ובתוס' (בד"ה אביי) כתבו וטעמא משום דכחיה היא לכל דבריה ולכן רובעה חייב ומ"מ מטמא טומאת אוכלין כיון דבת אכילה היא. ובקונטרס פירש משום דלחומרא. ותימה אי ספיקא הוא אמאי רובעה חייב. הבינו התוס' בדברי רש"י שמה שכתב אינה מצלת לחומרא היינו דמספק מחמירין שאינה מצלת. ולכן הקשו דאי אביי מספקא ליה ומטמא מספק, איך אומר שהרובעה חייב מיתה, והרי לא מחייבין מיתה מספק. וע"כ דהוי ודאי חיה ואעפ"כ אינו מציל.

ומה שכתבו בתוס' שמחמת שמטמא טומאת אוכלין אינה מצלת ביאר במהר"ם דוודאי ס"ל לאביי דכחיה היא ולכן הרובעה חייב מיתה, ואפי"ה מטמאה טומ"א כיון דבת אכילה היא, וכיון דמטמא טומ"א אין סברא שתציל. ועדיין צ"ב. ובמהרש"א כתב דאין כוונת רש"י שמחמירין מספק אלא דלגבי טומאה אזלינן לחומרא למילף מטומאת אוכלין דאוכל אינו מציל אבל ברובעה דהוי איסורא לא ילפינן מטומאה להחמיר ושבקינן ליה אדיניה דכחיה היא כדאמרין בעלמא איסורא מטומאה לא גמרינן.

בהגהות יעב"ץ כתב דרש"י לא כתב דהוי ספיקא אלא דאורייתא היא כחיה לכל דבריה אבל לגבי טומאה גזרו שלא תציל משום דטמאה טומאת אוכלין, דלא ליתי למימר מתה נמי מצלת. ולכן פירש רש"י באינה מצלת דוקא היא לחומרא. ודתוס' מגומגמין שלא נתנו טעם למה אינה מצלת.

ביעב"ץ מפורש דלרש"י אינה מצלת מדרבנן כי הוא טמא אבל במהרש"א משמע דהוי ילפותא דאורי' דלגבי טומאה ילפינן מטומ"א. רק דמהלימוד יוצא חומרא. ומשמע מדבריו שאינו מציל כי הוא אוכל.

גם בלב אריה כתב דרש"י לא התכוין דהוי ספיקא, והביא את דברי המהרש"א. ואח"כ כתב ויותר נראה דס"ל לרש"י דגם הא דמטמא טומאת אוכלין הוא רק מדרבנן דהרי היא כחיה לכל דבריה, ורבנן החמירו שיהיה מטמא הואיל שנראית כשחוטה, וז"ש רש"י כאן אינה מצלת לחומרא דהיינו מחומרא דרבנן בעלמא אבל הרובעה חייב שמהתורה הוא כחיה לכל דבריה. (ואפשר דגם כוונת התוס' דמטמא טומ"א הוי רק מדרבנן כיון דראוי לאכילה). מבואר בלב אריה שהחומרא ברש"י היא מדרבנן אבל לא מחמת ספק. אבל המהרש"א למד שהטומאת אוכלין מדאורי', והלימוד שאינו מציל הוא מדאורייתא.

בדבר אברהם (ח"א סי' ב אות יד, ענף ד) ביאר דהא דמצלת על טהרה בלועה ילפינן לה (חולין עא) מק"ו מכילי חרס המוקף צמיד פתיל שאינו מציל על טומאה שבתוכו מלטמא, מציל על טהרה שבתוכו לטמא כ"ש אדם שמציל מלטמא שמציל. אשכחן בלוע דאדם, בלוע דבהמה מנלן. ק"ו ומה אדם שמטמא מחיים מציל בבלוע, בהמה שאינה מטמאה מחיים אינו דין שמציל בבלוע, והלכך הכא כיון דמטמאה טומ"א ליכא ק"ו. ולפי"ז הקשה דמה היה הספק של ר' זירא אם מציל או לא, הרי כיון שמטמא אין ק"ו, ופשוט שלא יציל. ותירץ דבישראל ששחט טמאה לא מטמאה טומ"א אלא משום דאחשביה במחשבתו לאוכל כמו שכתב רש"י במשנה בריש העור והרוטב, וכיון שטומאתה היא רק מצד מחשבתו הא אי לא אחשבה באמת אינה מטמאה אפשר דבכי הא עדיין י"ל ק"ו מאדם שהוא מטמא מחיים ואילו זו אינה מטמאה אלא במחשבה (ולכן כתב רש"י דבישראל ששחט טהורה שמותרת באכילה ומטמאה טומ"א לעולם ואינו צריך מחשבה, בוודאי אינה מצלת). וזהו שכתב רש"י שאינו מציל לחומרא, דבוודאי נחשבת כחיה ולכן הרובעה חייב אבל לגבי הצלה יש ספק האם טומ"א שבאה רק במחשבה מקלקלת את הק"ו או לא, ומספק החמיר.

היוצא מכל הנ"ל בביאור דברי רש"י דלמהרש"א מטמא מדאורי' ובודאי אינו מציל מדאורי'. וליעב"ץ בהצלה גזרו שלא תציל. ולפי הלב אריה כל הטומ"א היא מדרבנן ולכן אינה מצלת מדרבנן. ולפי הדבר אברהם יש ספק לגבי הצלה האם מה שמטמאה טומ"א רק בעזרת המחשבה מפקיע הק"ו או לא והוי ספק בדאורי' אם מציל או לא, והחמירו מספק.

ובביאור דברי תוס' שכתבו שאינו מציל כי מטמא טומ"א לפי הדבר אברהם הפשט הוא שהיות ומטמא אין ק"ו מאדם ולכן אינו מציל. ואולי זה גם כוונת המהר"ם דכיון דמטמא טומ"א אין סברא שתציל. והדגש הוא שדבר שמטמא אינו מציל. ובמהרש"א משמע שהיות והוי כאוכל אינו מציל כי רק חי מציל ולא אוכל. והנה בסוגיין מבואר דהמפרכסת היות ועדיין לא מתה אינה נחשבת נבילה אבל מצד שני חזינן שיש לו שם אוכל לקבל טומאה. והלב אריה דן לומר שכל השם אוכל הוא מדרבנן. ולפי הדבר אברהם יש לו שם אוכל מחמת האחשביה של השוחט (ולכן יש ספק אם מציל או לא וכנ"ל).

בכס"מ (פ"ב טומאת אוכלין ה"ו) על דברי הרמב"ם שכתב שחט בהמה חיה ועוף אע"פ שעדיין מפרכסין מקבלין טומאה, ביאר דלענין טומ"א כל שאינה יכולה לחיות מקרי אוכל אע"פ שמפרכסת אע"ג דלענין טומאת נבילות בעינן שתמות שאני התם דכתיב כי ימות. מבואר בכס"מ שאין סתירה בין הדברים דמפרכסת אינה נבילה כי עדיין לא מתה אבל כן נחשבת כאוכל כי אינה יכולה לחיות. ומשמע דהוי מדאורייתא.

בשאלות דרב אחאי כתב (שאלתא ו) דמפרכסת כחיה לכל דבריה הני מילי להעמדה והערכה, ולרבעה ולחרוש בה אבל לענין אבר מן החי אכשרתיה שחיטה לאפוקה מידי אבר מן החי. בחולין ל. מבואר דמפרכסת נחשבת כחיה ואפשר לפדותה כי ראויה להעמדה והערכה. ואע"פ שאינה יכולה לעמוד בכוחות עצמה אבל היות ונידונת כחיה אז אפשר להעמידה ולהעריכה ולפדותה.

וכתב הנצי"ב בהעמק שאלה דמשמע מהשאלות דנחשב חי גם בטהורה שנשחטה כדין דלא כתוס' (חולין פד). שכתבו דדוקא בישראל בטמאה ונכרי בטהורה הוי כחיה אבל בטהורה דמשתריא באכילה לאו בני העמדה והערכה נינהו. תוס' ס"ל דאי הוי אוכל גמור אינו נחשב כחי. אבל השאלות לא חילק.

והוסיף בשאלות דגם לחרוש בה אסור, והיינו לחרוש בשור וחמור כשהשור מפרכסת דעדיין מיקרי שור. ולפי"ז יוצא שהגדר של רובעה הוא ג"כ כי עדיין נקרא בהמה ולכן הרובעה חייב. הרש"ש בסוגיין כתב דפשוט לו שהרובע חייב אפילו בהמה טהורה שנשחטה כדין כי סוף סוף נהנה מהחי וכמבואר בסנהדרין עח שהרובע טריפה חייב שכן נהנה. אבל בתוס' בדף עד: (בד"ה למעוטי) כתבו דבשחיטת טהורה דמשתריא באכילה אינו חייב. והרש"ש דייק מהרמב"ם (פ"א איסורי ביאה הי"ב) שחייב. עכ"פ בשאלות מבואר דהוי כחי פ"י שנחשב רובע בהמה וחייב. ותוס' נקטו דהוי כאוכל, והרובע חתיכת בשר אינו חייב.

ישנו עוד נידון באבני נזר (או"ח סי' קצז אות ה) אם שחט בהמה ואח"כ הרג אותה בשבת האם חייב על ההריגה משום נטילת נשמה. וביאר שהספק הוא האם השחיטה נחשבת כגמר חייה ואין אחריה עוד מיתה או שאין השחיטה גמר המיתה ולכן ההורגה חייב. עיי"ש ואכמ"ל.